

Ebaausatest kaubandustavade toiduainete tarneahelas

Roomet Sõrmus

Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoja
juhataja

Kauplemise hea tava

Eestis tuleb vastu võtta hea kauplemise tava, mis tagab piima lõpphinna õiglasema jagamise.

Ilmar Teevet, aasta põllumees 2014

hendust: "Rootsis on kauplustes kassa kõrval antud inimestele võimalus maksta piima või juustu eest rohkem, et põllumees saaks piima eest õiglasemat hinda."

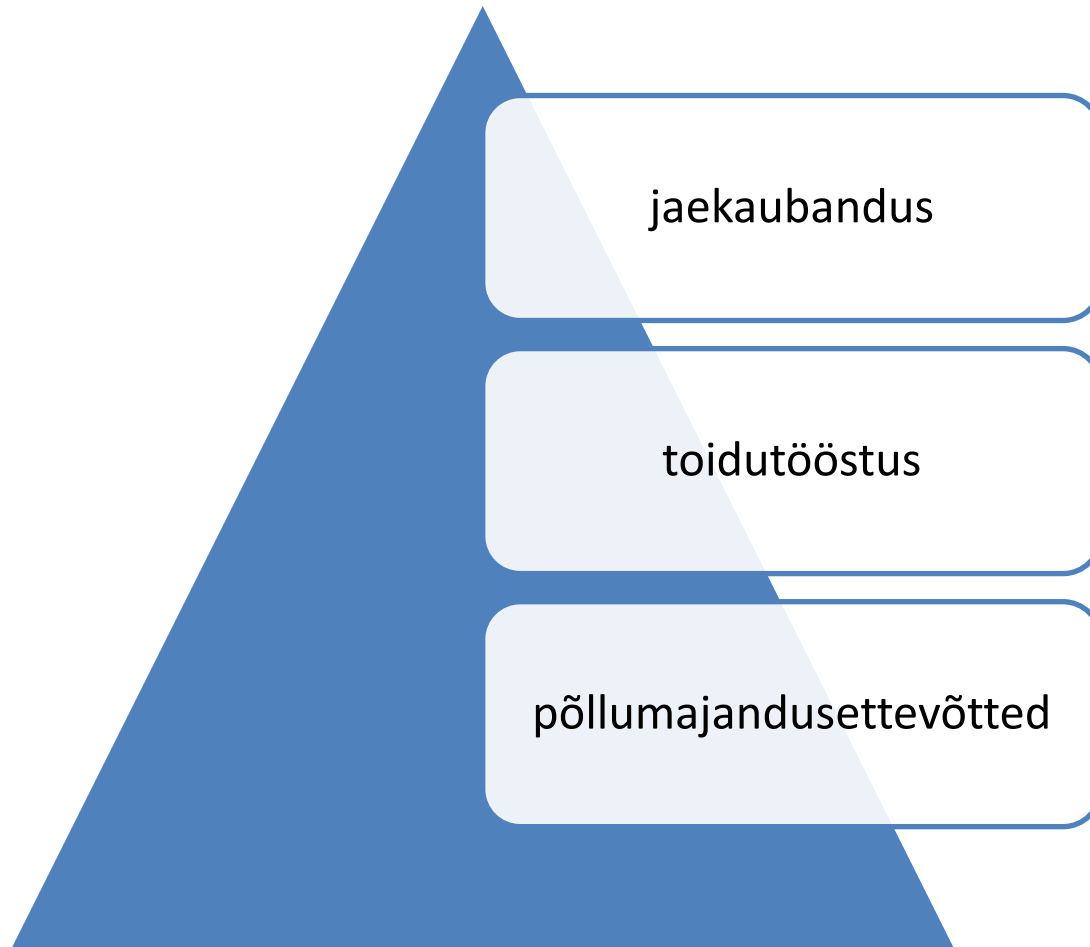
tu
kor
roc
mie

00
4
se
20
n

se
mi
tut
toc
et

Hea kauplemise tava

- “Üks väljapääs on see, et Eestis tuleb vastu võtta hea kauplemise tava, mis tagab piima lõpphinna õiglasema jagamise.”
- “Kui riigisisest oleks hea kauplemise tava võimalik vastu võtta, siis see oleks ainuke asi, mis meid praegu päästaks – meid päästaks piima lõpphinna õiglasem jagamine.”
- Sellise kokkuleppe saavutamine ei ole kerge.

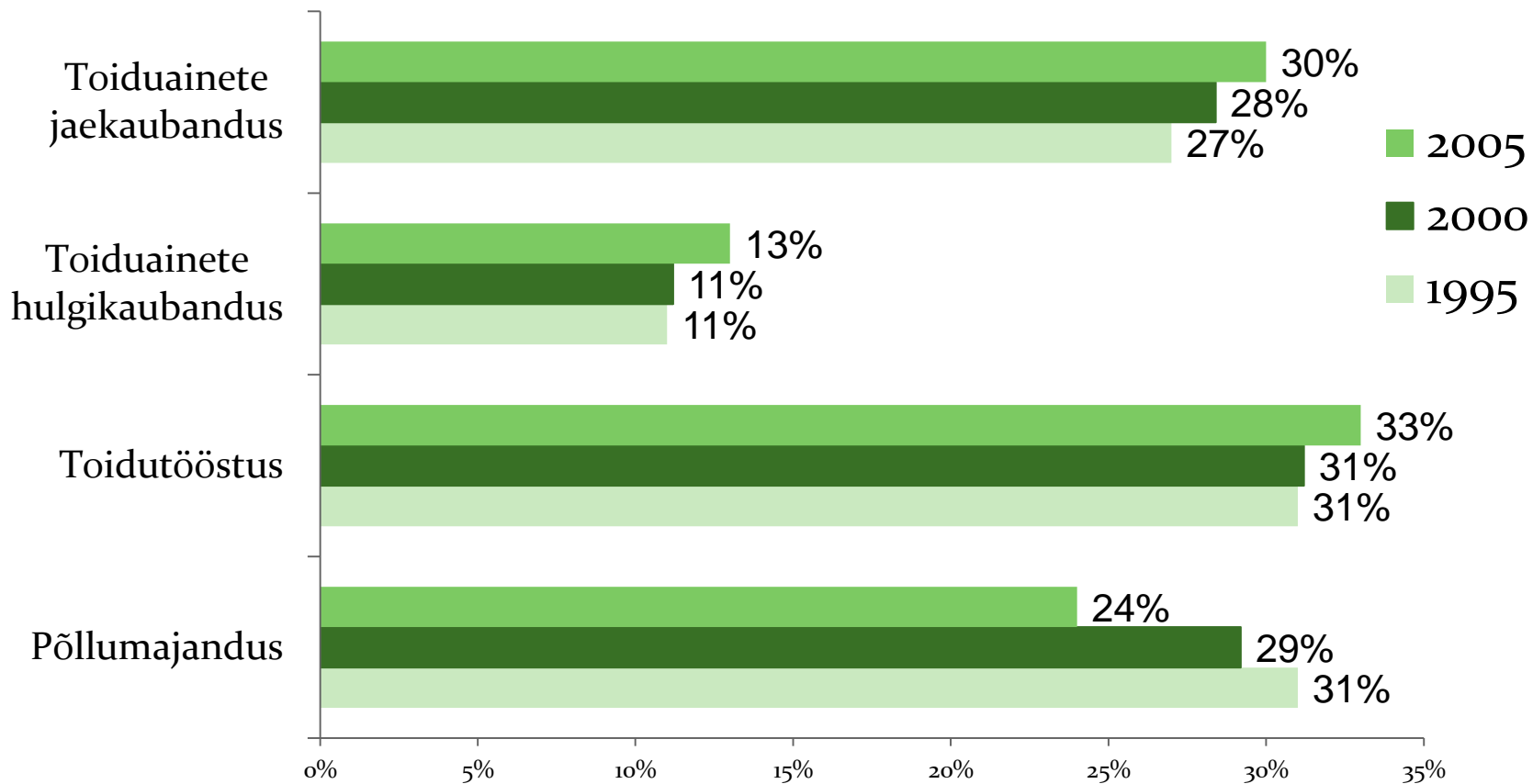
Ilmar Teevet , 15. oktoobri Maalehes

Turujõud toiduainete väärtusahelas

Lisandväärtuse jagunemine väärtusahelas

(EL-25 keskmine)

Ebaausad kauplemistavad

- ebamäärased lepingutingimused;
- kirjalike lepingute puudumine;
- lepingute ühepoolne muutmine;
- ärisuhte ebaaus lõpetamine;
- äririski ebaaus ülekandmine (nt lepingutingimustes põhjendamatute riskide ja kohustuste seadmine või äririski teisele poolele ülekandmine);
- äriteabe ebaaus ärakasutamine (nt private label toodete väljatöötamisel);

Uuringud

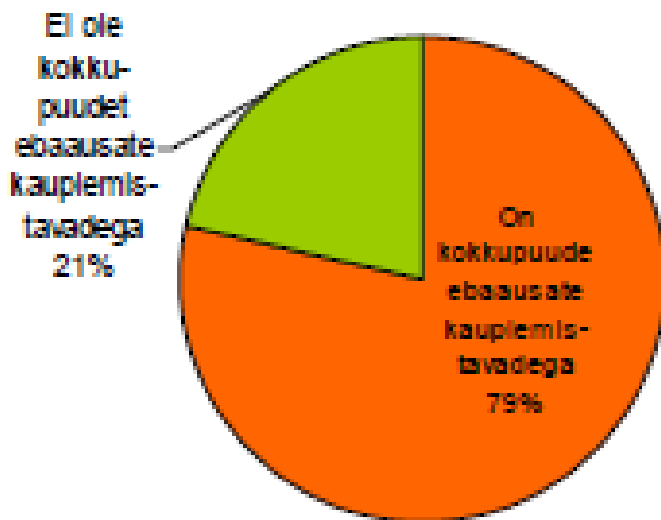

- Maaeluministeeriumi tellimusel valmis märtsis EKI uuring „Hinnakujundus ja lisandväärtuse jaotus toiduainete tarneahelas Eestis“
- EPKK ja Piimaliidu tellimusel valmis septembris analüüs „Ebaausad kauplemistavad Eesti toiduainetööstuses - ostja turujõud, enimlevinud ebaausad kauplemistavad ja teiste EL liikmesriikide õigusaktide võrdlus“

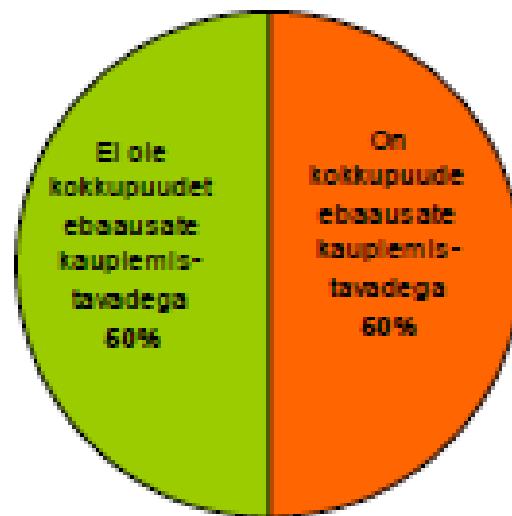
Kogenud ebaausaid tavašid

Joonis 7. Küsitlusele vastanud ettevõtete kokkupuude ebaausate kauplemistavadega ettevõtete suuruse järgi 2014. aastal

Suuremad ettevõtted, käive üle 5 miljoni euro,
% vastanutest, n=14

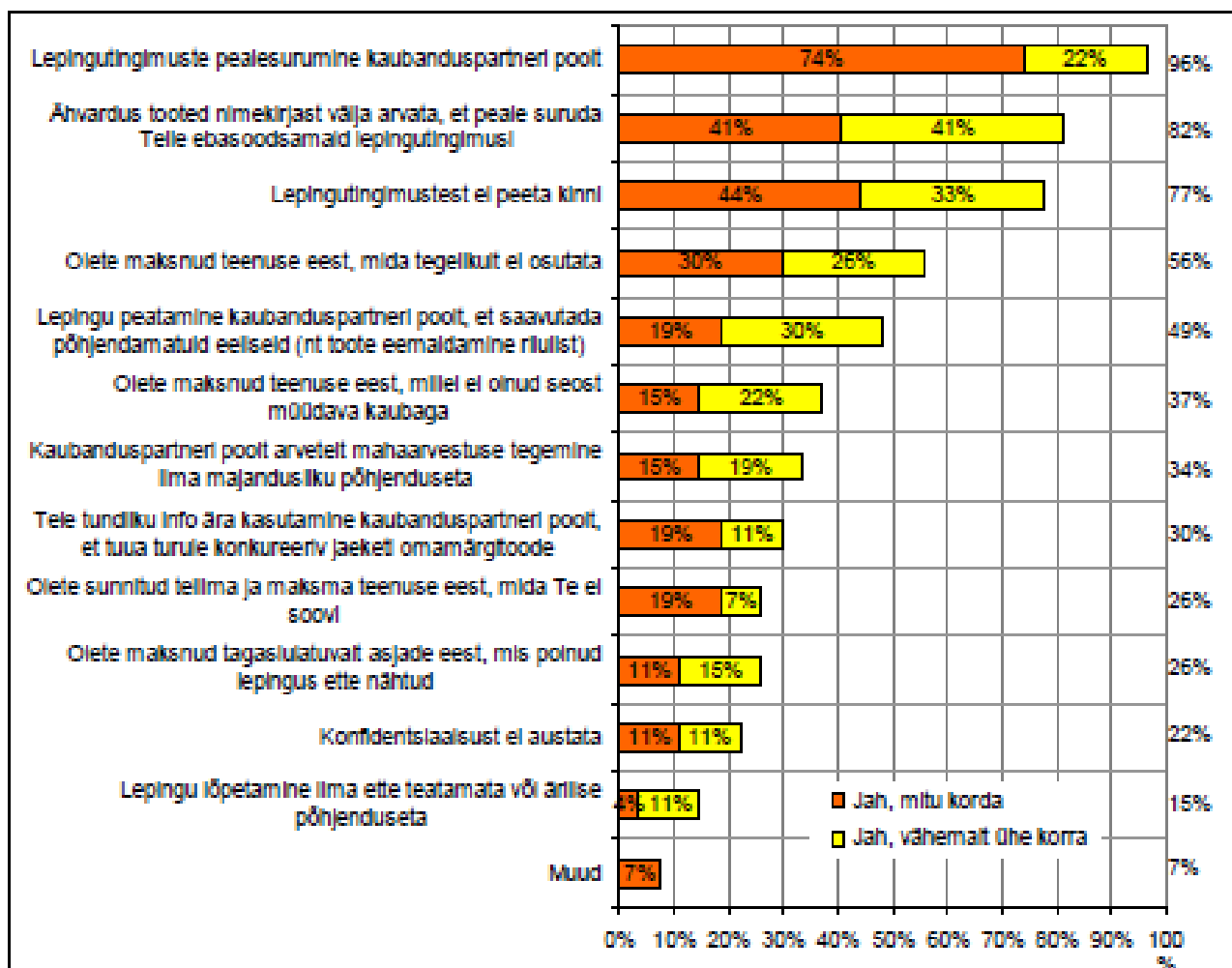

Väiksemad ettevõtted, käive alla 5 miljoni euro,
% vastanutest, n=32

Kokkupuude ebaausate kauplemistavadega

Allikas: EKI 2015; Osakaal ettevõtetest, kellel on olnud 2014.a kokkupuude ebaausate kauplemistavadega

Hea tava vs seadus?

- Üks ei välista teist;
- Ebaõiglased kaubandustavad tekivad olukorras, kus toiduainete tarneahela lepingupartnerite vahelistes kaubandussuhetes puudub majanduslik tasakaal ja osaliste läbirääkimispositsioonid on ebavõrdsed;
- Osades riikides kasutatakse ebaõiglaste kaubandustavade vastu võitlemiseks vabatahtlikke ja isereguleerimise mehhanisme, teistel juhtudel on vastu võetud õigusaktid;
- Arvestada tuleb nn hirmufaktorit, mis tähendab, et nõrgem osapool kardab esitada kaebust selle kohta, et tugevam osapool kasutab ebaõiglaseid kaubandustavasid, sest selle tulemuseks võib olla kaubandussuhte katkemine;

Kauplemise hea tava Eestis

- Eesti Kaubandus-Tööstuskoda, Eesti Toiduainetööstuse Liit, Eesti Kaupmeeste Liit ja Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoda alustasid tänavu kevadel toiduainete vertikaalses tarneahelas heade tavade koostamisega;
- Eesmärgiks on järgmise aasta augustiks välja töötada toiduainete vertikaalse tarneahela head tavad; koostada tegevuskava, kuidas tutvustada väljatöötatud head tava toiduainete vertikaalses tarneahelas tegutsevatele ettevõtjatele ning alustada tegevuskavas nimetatud tegevuste elluviimist.
- Heade tavade koostamise eesmärgiks on edendada vabatahtlikkuse alusel head äritava, edendada ettevõtjatevahelisi ausa kauplemise põhimõtteid ning vähendada ebaausate tavade kasutamist toiduainete vertikaalses tarneahelas.

Kauplemise hea tava

- Heade tavade hulka peaksid kuuluma muu hulgas järgmised põhimõtted:
  - tarneahela kokkulepped fikseeritakse kirjalikult;
  - lepinguid tuleb järgida,;
  - teist osapoolt ei tohi ähvardada, et saada endale sobivamaid lepingutingimusi;
  - vältida tuleb ebaausaid äririski ülekandmisi ehk iga ettevõtja peab ise oma äririskide eest vastutama;
  - lepingutingimused peavad olema selged;
  - lepingujärgsed sanktsioonid peavad olema proportsionaalsed tekkinud kahjuga;
  - arve maksmistähtaeg peab olema mõistlik ning peab arvesse võtma kauba säilivusaega;
  - teiselt osapoolt ei tohi küsida tasu, mis ilmselgelt ei vasta teenuse hinnale.

Soome kogemus: vabatahtlikud tarneahela kokkulepped ei toimi

- MTK loobus septembri lõpus osalemast 2014.a loodud Soome tarneahela kaubandustavasid käsitlevas platvormis.
- Platvormis olid esindatud kõik tarneahela osapooled.
- MTK liitus platvormiga suurte lootustega, kuid otsustas tegevusest eemalduda, kuna ühtki rikkumisjuhtumit ei ole platvormi nõukogus reaalselt arutatud. See ei tähenda, et probleeme tegelikult ei esineks.
- Soome farmerid on sageli silmitsi juhtumitega, kus lepinguid muudetakse retrospektiivselt ning nad ei tea, milline saab olema toote hind müügi hetkel.

Soome kogemus: vabatahtlikud tarneahela kokkulepped ei toimi

- Platvormil ei ole õigust tühistada lepinguid rikkumise korral ega määrata kompensatsiooni ning nõukogu otsused ei ole ka avalikud.
- Ülalmainitu koos nn “hirmu faktoriga” tekitab olukorra, kus ükski farmer ei soovi riskida oma äritegevusega ja ei esita kaebust. Risk on liiga suur ja kaebuse esitajal ei ole võita mitte midagi.
- MTK kinnitab nüüd saadud kogemuse põhjal, et vabatahtlik isereguleeriv süsteem ilma sanktsioonide ja avaliku teavitamiseta tarneahela tõhustamiseks ei tööta.
- MTK nõuab Euroopa Komisjonilt siduva seadusandluse loomist ja rakendamist.

Teemakäsitus EL tasemel

- Komisjoni teatis 28.10.2009 „Toiduainete tarneahela parem toimimine Euroopas”;
- Komisjoni otsus 30.07.2010: luuakse toiduainete tarneahela toimimise parandamist käsitlev kõrgetasemeline foorum;
- Euroopa Parlamendi resolutsioon 7.09.2010 põllumajandustootjate õiglase sissetuleku ja toiduainete tarneahela parema toimimise kohta Euroopas;
- EL direktiiv 16. 02.2011 nr 2011/7/EL hilinenud maksmisega võitlemise kohta äritehingute puhul;
- Euroopa Parlamendi 19.01.2012 resolutsioon toiduainete tarneahela tasakaalustamatuse kohta;
- EL määrus (EL) nr 261/2012 lepinguliste suhete kohta piima- ja piimatootesektoris;
- Komisjoni roheline raamat 31.01.2013 ebaausate kauplemistavade kohta Euroopa ettevõtjatevahelises toiduainete ja muude kaupade tarneahelas;
- Komisjoni teatis 15.07.2014 „Ebaausate kauplemistavade vastu võitlemine ettevõtjatevahelises toiduainete tarneahelas”;
- 2015: Euroopa Parlamendi raport ebaõiglase kaubandustavade kohta toiduainete tarneahelas

Euroopa Parlament

- Euroopa Parlamendis on valmimas raport ebaõiglaste kaubandustavade kohta toiduainete tarneahelas.
- Raport plaanitakse EP täiskogul vastu võtta 18. jaanuaril 2016.
- Hääletus parlamendi põllumajanduse ning siseturu ja tarbijakaitse komiteedes on kavandatud novembri ja detsembri jooksul.

EP maaelukomisjoni arvamus

- kahtleb, kas vabatahtlikud algatused on piisavad võitlemaks ebaõiglaste kaubandustavade ning teatud „hirmufaktoriga” tarneahelas, mis tuleneb võimu tasakaalustamatusest tootjate ja jaemüüjate vahel;
- peab küsitavaks komisjoni toetust tarneahelaalgatuse suhtes, arvestades põllumajandustootjate soovimatust osaleda;
- peab kahetsusväärseks ennetavat järeltust, et ELi tasandil ei ole regulatiivseid meetmeid vaja
- on veendunud, et õigusraamistiku väljatöötamine ELi tasandil on oluline, et võidelda ebaõiglaste kaubandustavade vastu ning leevendada nende negatiivseid tagajärgi tootjatele;

EPKK tellitud analüüs

- Suured jaettevõtjad ei tegele enam pelgalt tootja ja lõpptarbija vahendamiselega, vaid osalevad ka ise jaekaupade müügi kaubaturul ja konkureerivad teatud toodete puhul tootjatega lõpptarbija pärast.
- Tekkinud olukorras sõltub tootja ja jaettevõtja suhe paljuski sellest, missugune on ühe või teise osapoole turujõud ja sellest tulenev läbirääkimiste positsioon.
- Isegi kui ärisuhetes on tavapärane ja seaduspärane, et poolte tehingu tulemuse määrab poolte läbirääkimiste positsioon, siis on olukordi, kus poolte turujõu ebavõrdsus viib selleni, et tugevam pool hakkab oma läbirääkimisjõudu kuritarvitama.

EPKK tellitud analüüs

- Ebaõiglased lepingutingimused tootja suhtes pole Eestis kehtivate normide kohaselt üldjuhul keelatud;
- konkurentsioigus neile ei kohaldu;
- ebaausate kauplemistavade eriregulatsiooni Eestis sätestatud ei ole;
- puudub B2B suhetes kohalduv ebaausa kauplemistava mõiste;
- Eesti valitsus on ebaausate kauplemistavade probleemi olemasolu tunnistanud, ometi ei ole seadusandja pidanud vajalikuks ebaausate kauplemistavade teemat õigusaktide tasemel reguleerida;

EPKK tellitud analüüs

- Üle poolte EL riikidest on ebaausaid kauplemistavasid reguleerinud
- Osad riigid selleks kehtestanud vastavad eriseadused või –normid, nt Leedu, Tšehhi, Itaalia, Ungari, Slovakkia ja Suurbritannia
- Osa riike on muutnud ja täiendanud siseriiklikke konkurentsiseaduseid, lisades jaeettevõtja turgu valitseva seisundi erisätteid või olulise turujõu regulatsiooni, näiteks Läti, Austria, Küpros, Saksamaa, Soome ja Bulgaaria.
- Üldjuhul on esimese sammuna liikmesriikide konkurentsiametid läbi viinud turuanalüüsid, et hinnata vastava turu konkurentsi olukorda ja kauplemistavade rolli jaemüüja vs tootja
- Sellele on järgnenud konkreetsete sammude normide kehtestamise näol ning vastavate kontrolli- ja järelevalve funktsioonide andmine, kas konkurentsiametile või mõnele muule ametiasutusele.

Ebaausad kauplemistavad on iseäralik probleem

- kuigi oma olemuselt võiks see kuuluda konkurentsioõiguse regulatsioonide alla, üldjuhul konkurentsioõigust kohaldada ei saa, sest see eeldaks jaeettevõtja turgu valitseva seisundi olemasolu, mida Eestis ei esine.
- Eestis ei ole ühegi suurema jaeettevõtja turuosa üle 21% - vastavalt ETK Grupil 21%, Maxima Eesti OÜl 18%, Rimi Eesti Food ASil 17%, Selver ASil 16% ja Prismal 9%.
- Isegi kui jaeettevõtjal oleks turgu valitsev seisund, siis pole see iseenesest keelatud, keelatud on selle kuritarvitamine.

Ebaausad kauplemistavad on iseäralik probleem

- ebaausate kauplemistavade puhul esineb selge nn hirmufaktor, kus nõrgemad lepingupooled ei julge tugevamatele vastu astuda või neile pealesurutud ebaausaid kauplemistavasid avalikult tunnistada. Seda eelkõige hirmus, et kaotavad siis oma tihti ainsa turustuskanali.
- Samuti ei suuda nad pidada õiguslikult riskantseid ja kalleid õigusvaidlusi.

Ebaausad kauplemistavad on iseäralik probleem

- küsimus on Eesti ettevõtlus- ja konkurentsipoliitikast nagu ka põhiseadusega tagatud ettevõtlus- ja lepinguvabadusest.
- Valitsus küll tunnistab ebaausate kauplemistavade probleemi Eestis, aga selget seisukohta selle kohta, mida valitsus kavatses sellega võitlemiseks ette võtta, ei väljendata.
- Valitsuse arvates peaks Euroopa Komisjon andma ebaausate kauplemistavade ühtse definitsiooni ja asjaomaste keelatud tavade loetelu.
- Eesti ei pea jääma ootama, millal komisjon tuleb välja vastavate definitsioonide ja loeteludega, vajadusel peab Eesti seadusandja probleemid lahendama.

Viie suurima keti lepingud

- **Lepingud ei ole tasakaalus ja on ilmselt sätestatud jaeettevõtja huvidest lähtuvalt.**
- lepingutes sätestatud tootja ja jaeettevõtja kohustuste ja õiguste osas on lepingud selgelt kaldus jaeettevõtja kasuks.
- kui tootja kohustused on üksikasjalikult nimetatud alates sellest, kuidas tuleb tooted pakendada, tarnida ja hiljem maha müümata osas ära viia, siis jaeettevõtja kohustustena on üldjuhul nimetatud vaid tellimuse tegemine ja ostetud kaupade eest tasumine.
- lepingud panevad tootjale igasuguseid lisakohustusi (nt tasumaksmise kohustus turundustegevuste eest, ostuboonuse maksmise kohustus jmt), samas puuduvad ostjale pandud kohustused, millisel viisil ja kvaliteedis nende teenuste osutamine toimub;

Viie suurima keti lepingud

- lepingud piiravad oluliselt tootja võimalusi muuta hinnakirja hinda. Enamus lepinguid võimaldas seda vaid poolte kokkuleppel, kusjuures ühes lepingus on sätestatud kohustus tootjale hinna muutmise korral hüvitada jaeettevõtjale müümata kauba osas uue ja vana hinna vahe. Arvestades asjaolu, et kauba omanikuks on selleks ajaks saanud juba jaeettevõtja, tundub selline tingimus ebamõistlik, tegemist on selgelt äririski põhjendamatu ülekandmisega tootjale;
- Jaeettevõtja poolt ostetud kaupade eest maksmise tähtajad jäävad üldjuhul 30 ja 45 kalendripäeva vahele. Võlaõigusseaduse kohaselt on üldiseks maksetähtajaks 30 päeva kuid igal juhul mitte enam kui 60 päeva.
- Kas toote puhul, mille realiseerimisaeg on nädal, on maksetähtaeg 30, 45 või 60 päeva õiglane?
- Jaeettevõtjate poolt tootjale osutatavate teenuste, samuti leppetrahvide tasumise tähtajad jäävad samas vahemikku 14 kuni 21 kalendripäeva.

Viie suurima keti lepingud

- Lepingud sätestavad tootja kohustuse osta maha müümata jäänud kaup tagasi, tootja kohustub sellise kauba suhteliselt kiiresti ära tarnima.
- Juhul kui tootja kaupa ära ei vii, siis näevad lepingud ette kopsaka leppetrahvi.
- See on äririski ülekandmine, sest ostja ei võta enda kanda sisuliselt mingit riski selle kohta, et on valinud kauplusesse õige toote õige hinnaga.
- Müügi edukust kaupluses saab siiski mõjutada üksnes jaeettevõtja ise, nt kauba asetuse kaudu.
- Kohustus, osta maha müümata jäänud kaup tagasi, oleks ilmselt põhjendatud siis, kui tootjal oleks oluliselt enam võimalik kaasa rääkida kauba turundamise ja kaupluses esitlemise osas.
- Kui jaeettevõtjal puudub igasugune risk maha müümata kauba osas, siis puudub tal ka motivatsioon õigesti planeerida ja/või teha pingutusi kaup maha müüa.

Viie suurima keti lepingud

- Ühes lepingus kohustus kasutada saatelehtede ja arvete edastamiseks vaid elektroonseid kanaleid. Kohustuse rikkumise eest nähti ette leppetrahv.
- Mõned lepingud sätestasid kirjaliku arve käitlemistasu, ning vähemalt üks lepingutest nägi ette ka lepingu iga-aastase haldamise tasu. Hinnates seda, mida tootja nende teenustasude eest saab, tuleb kohase vastusoorituse olemasolu pigem eitada. Tegemist on ebaõiglaste tasunõuetega;
- Paaris lepingus oli keelatud tootja nõuete loovutamine jaeettevõtja vastu (sh faktooring). Tagatud olid need kohustused kopskate leppetrahvidega. Tegemist on ilmselgelt ebaausa kauplemistavaga, sest kui jaeettevõtja jätab ostuhinna tähtaegselt tasumata, saab tootja nõuda vaid väikest viivisintressi, leping ei anna võimalust nõuda ei leppetrahvi ega võimalda vastavat nõuet isegi mitte loovutada. On äärmiselt ebatõenäoline, et ükski majanduslikke riske kalkuleeriv tootja vabatahtlikult sellist riski võtaks;

Viie suurima keti lepingud

- Paaris lepingus on regulatsioonid, mille kohaselt tootja tarnib kaubad jaeettevõtja kesklattu, kust edasi kauplustesse tarnib kaupu jaeettevõtja ise, kuid teeb seda tootja kulul, kusjuures vastava hinna üle läbirääkida ei saa. Ka selle sätte puhul tõusetub küsimus, kas jaeettevõtja annab tootjale kohase vastusoorituse;
- Kõige problemaatilisemad regulatsioonid puudutavad leppetrahve, mida enamuse lepinguid sätestavad kõikvõimalike rikkumist puhul. Esineb leppetrahvide paljusus, ning igasugunegi tootjapoolne vääratus on koheselt leppetrahviga tagatud.

Võimalikud meetmed

- Regulaarne jaeturu, nii ostu- kui ka müügituru, jälgimine ja analüüsimine Konkurentsi- ja/või Tarbijakaitseameti poolt. Sh suurimate turuosaliste poolt tootjatega sõlmitud lepingute reeglitele vastavuse kontroll. Konkurentsiametile tuleb anda vastav kohustus ja pädevus;
- Ebaausaid kauplemistavasid ettevõtete vahelistes suhtes reguleerivate erisätete kehtestamine seaduse tasemel või
- Tarbijakaitseaduse ebaausat kauplemistava reguleerivate sätete laiendamine ettevõtete vahelistele suhetele või
- konkurentsiseaduse kõlvatu konkurentsi sätete muutmine selliselt, et laiendatakse selle kohaldumise üheselt mõistetavalt ka ebaausatele kaubandustavadele koos vastavate ebaausate kauplemistavade nimekirja lisamisega;

Võimalikud meetmed

- Konkurentsiseaduse muutmine selliselt, et sarnaselt Austria, Läti, Leedu ja Soomega sätestatakse jaeettevõtja turgu valitseva seisundi mõiste, kusjuures turuosa künnist alandaks vastavalt Eesti oludele.
- Alternatiivselt võib kaaluda konkurentsiseaduse täiendamise olulise turujõuga ettevõtja mõistega, kehtestades sellise ettevõtja suhtes kuritarvituste keelu ja vastavate kuritarvituste näidisloetelu;
- Konkurentsiameti praktika ühtlustamine EK praktikaga: jaekaubanduse puhul kohaldatakse kaubaturu kitsamat määraltelist, mis tähendab esmalt jaekaubanduse ostu- ja müügituru eristamist ning seejärel ostuturu segmenteerimist peamiste kaubagruppide järgi;

Võimalikud meetmed

- Edasimüügihinna keelu osas erandi kehtestamise kaalumine, mis võimaldaks tootjal rääkida efektiivselt kaasa lõpptarbija hinna osas, juhul kui jaeettevõtja konkureerib temaga omatootega.
- Tootjate ja nende liitude nõustamine Konkurentsiameti poolt küsimuses, kuidas tootjad saavad omavahel koostööd teha selleks, et läbirääkimised jaeettevõtjatega oleksid efektiivsemad, tulemuslikumad ja tasakaalustatumad. Hetkel kardavad tootjad igasugust omavahelist koostööd teha, sest see võib kaasa tuua kartellisüüdistuse, samas ei ole igasugune koostöö kohe kartellikokkulepe.

Private label piim 35 senti!

- Edasimüügihinna keelu osas erandi kehtestamise kaalumine, mis võimaldaks tootjal rääkida efektiivselt kaasa lõpptarbija hinna osas, juhul kui jaeettevõtja konkureerib temaga omatootega.
- Jaeettevõtja omab kontrolli selle üle, millise hinnaga tootja toodet lõpptarbijale müüakse, samas on jaeettevõtja ise samaaegselt omatootega tootja konkurent.
- Ebaausaks kauplemistavaks võib pidada ka tootja toote ebaõiglaselt madala hinnatasemega müümist, mida jaeettevõtja võib teha selleks, et meelitada tarbijaid kauplusesse, kattes vastavad kahjud muude toodete arvelt, samas luues turule vale ettekujutuse toote väärtusest ja tegelikust hinnast.
- Jaeettevõtja hinnastab omatoode konkureeriva tootja toote hinnast pisut odavamaks, võtmata hinna määramisel aluseks omatoote tootmiseks tehtud kulusid, millele on lisatud mõistlik kasum. Motiiviks võib olla eesmärk võtta tootjalt osa tarbijaid ära hinnaeelise alusel.

Kokkuvõte

- Probleem tõuseb tavaliselt turukriisi tingimustes;
- Vabatahtlikelt kokkulepped vs seadusandlik reguleerimine;
- Lepingud ei ole tasakaalus ja on ilmselgelt sätestatud jaeettevõtja huvidest lähtuvalt;
- Liikmesriigid on küsimust reguleerinud riikide õigusaktides;
- Euroopa Liit analüüsib võimalusi seadusliku raami kehtestamiseks ebaausate kauplemistavade vastu võitlemiseks;